

1

Holsandas, Devonas, 1917-ieji

Vėjas ir liūtis, atūžę nuo jūros, drebino kotedžo langus ir trankėsi į stiklą. Betė nusipurtė; visą savo gyvenimą ji praleido šiame kaime, puikiai žinojo, kokia griauianti gali būti jūra, bet iki šiol tai jai nekėlė tokio siaubo.

— Jei turi ką nors vertingo, nusileisk ir pamėgink išsaugoti, ką pavyks!

Betei beveik sustojo širdis nuo staigaus anytos paliepimo. Ji su tokiu siaubu žiūrėjo, kaip didžiulės niokojančios bangos tolumoje matomame paplūdimyje vis labiau artėjo prie jos gimtųjų namų, kad neišgirdo, kaip Agnėsė įėjo į kambarį. Grėsmingas anytos tonas gąsdino net labiau negu vaizdas už lango.

— Bet jau beveik sutemo, — nesutiko Betė. — Pernelyg pavojinga ten eiti.

— Taigi mieliau prarasi visą savo ir mano sūnaus turtą ir užsikarsi man ant sprando tavo namui sugriuvus?

Betė negalėjo įsivaizduoti nieko baisesnio nei būti priverstai nuolat gyventi su Agnese. Tai kietaširdė, piktavalė furija, ir šiandien Betė atsidūrė jos namuose tik todėl, kad nutarė aplankyti savo vyrą. Martinas jau visą mėnesį gyveno su savo motina ir seneliu — nuo pat to laiko, kai iš Prancūzijos buvo parsiuštas namo gydytis sužeistos kojos ir kontūzijos.

Tiesą sakant, jį lankyti buvo ne itin prasminga. Kiaurą dieną jis kiūtodavo krėsle priešais židinį; iš šio sąstingio pažadinti įstengdavo tik netikėtas ir garsus triukšmas. Trinktelėjus durims jis puldavo ant grindų ir kažką apimtas siaubo vapėdavo.

— Žinoma, nenorėčiau visko prarasti, bet ir visi kiti slėnio gyventojai šiai nakčiai ieškojosi nakvynės kitur. Sako, kad šios dienos potvynis nušluos visą gatvę ir joje stovinčius namus.

— Tikriausiai, bet tau liko dar kelios valandos. Tad liaukis bijojusi ir keliauk ten.

Betė baikščiai žvilgtelėjo pro langą. Švino spalvos dangus, tokia pat jūra, o didžiulių bangų viršuje švystelėjusi balta spalva priminė iššieptus pasiutusio šuns nasrus. Ji buvo žvejo, žuvusio jūroje, duktė, tad puikiai žinojo, kokios žiaurios gali būti bangos.

Atsigręžusi į Agnesę, pamatė, kaip ši paėmė gniutulą tešlos ir pradėjo jį minkyti ant stalo. Ji darbavosi taip aršiai, kad net krumpLIAI pabalo. Betė įsivaizdavo, kaip vienas iš tų didelių, šiurkščių kumščių atsitrenkia jai į veidą, jei nepaklus.

— Nė nežinau, ar tuo taku dar galima nusileisti, — baikščiai išlemeno Betė.

Savo gyvenime buvo spėjusi gana gerai perprasti atšiaurų orą ir žinojo, kad šlapias žvyro takelis labai pavojingas. Ji spėjo, kad vėjas pakankamai stiprus sukelti tokias

aukštas bangas, kurios galėtų ją pasiglemžti ir nuplauti į jūrą.

— Nesąmonė, nebūk tokia netikusi, — urgztelėjo Agnesė. — Visuomet buvai mazgotė, neįsivaizduoju, ką mano sūnus tavyje rado.

Betė priėjo prie savo vyro, uždėjo ranką jam ant peties, bet suprato, kad negali iš jo tikėtis nei palaikymo, nei pagalbos; jis nė nesuvokė žmoną esant šalia, ką jau kalbėti apie bjaurų jo motinos elgesį su marčia. Vyro kūną būtų galima pagydyti, bet sielos žaizdos atrodė liksiančios amžinai.

Daugelis manė, kad taip jis stengiasi išvengti grįžimo į frontą. Tačiau Betė žinojo, kad jo kančia tokia pat tikra kaip pasišiaušusi jūra už lango. Vienas Dievas težino, kokių baisybių jis patyrė Prancūzijoje, bet jos buvo tokios skausmingos, kad atėmė jam jėgas ir sveikatą — net prisiminimą apie tai, kad turi žmoną.

— Kodėl taip manęs nekenčiate? — paklausė Betė Agnesės. Ji suprato erzinanti likimą klausinėdama tokių dalykų. Ta moteris dalijo antausius taip pat lengvai, kaip ir įžeidinėjimus. — Niekuomet jums nieko nepadariau.

Agnesė išsiviepė.

— Tu tokia saldžialiežuvė. Manaisi esanti geresnė už kitus, ypač nuo tada, kai gavai tą naują darbą.

Betė nusikabino apsiaustą nuo pakabos prie durų. Jai tikrai *pasisekė* gauti tą namų tvarkytojos darbą Kingsbridže. Vos dvidešimt dvejų mergina, mokėjusi tik padėti tėvui žvejoti, nelabai galėjo tikėtis tokių pareigų. Tad per pokalbį ji labai pasistengė įrodyti poniai Porter, kad sugebės, ir ši, kad ir kaip tai būtų netikėta, leido pamėginti. Gal ji kiek ir užrietė nosį gavusi tokį įvertinimą. Bet argi kas būtų pasielgęs kitaip?

Kita vertus, jei Agnesė nebūtų reikalavusi iš Betės pusės Martinui kariuomenės mokamo atlygio, ši nebūtų turėjusi ieškotis kito darbo; galėjo gauti papildomų pinigų dorodama žuvį, gamindama vėžių gaudykles čia pat, Holsande. O dabar jai teko keliauti aštuoniolika mylių purvinu ir duobėtu keliu į Kingsbridžą. Dar neprašvitus, o grįždavo jau sutemus. O dabar dar ir tais apgailėtinais grašiais už Martino invalidumą irgi reikėjo dalytis.

Staiga Betei neberūpėjo, kaip pavojinga leisti į jos pačios namą. Viskas buvo geriau, nei likti šioje nuodingoje aplinkoje su ta pikčiurna žiezula ir išnara žmogaus, už kurio kadaise ištekėjo.

— Aš ir esu geresnė už jus, — pasakė Betė užsitraukdama ir pritvirtindama gobtuvą. — Bet juk beveik visi yra. Jei negrįšiu, tai guls ant jūsų sąžinės.

Ji nelaukė įžeidinėjimų ir smurto pliūpsnio, kurį turėjo sukelti toks atsakymas, greit atidarė duris ir išėjo.

Pirmą kartą per ilgą laiką ji panori sukikenti nuo savo įžūlumo; buvo taip gera atsikirsti, nors ir puikiai žinojo, kad vėliau to pasigailės.

Betė spėjo, kad jau kokia ketvirta popiet, bet buvo visiškai sutemę. Ji puikiai orientavosi tamsoje, tad akys greit prisitaikė, bet vėjas siautėjo. Jis plėšė jos apsiaustą, mėgino nutraukti gobtuvą ir trankė į pakeliui esančių namų sienas. Tačiau iš tikrųjų

baisu pasidarė tada, kai atsidūrė ant siauro takelio, besileidžiančio prie jos namo.

Vėjas ir lietus taip degino veidą, kad ji vos įstengė kvėpuoti, o per vakarykštį potvynį išplautas žvirgždas taką darė dar pavojingesnį. Teko judėti mažyčiais žingsneliais, apgraibomis ieškant takelio ir meldžiantis, kad dar ne dabar atūžtų nauja didžiulė banga.

Galiausiai ji pasiekė savo kotedžą. Čia ji gimė, kaip kadaise ir jos tėvas — Bertas Greindžeris. Čia apraudojo mažą sesutę, kuri mirė vos dviejų mėnesių, o po trejų metų patyrusi persileidimą mirė ir jos mama. Paskui Betė su tėvu tapo labai artimi; kartu žvejojo, tvarkė namų ūkį ir taisė tinklus. Jie buvo darni pora, bet tėvas vis tiek be galo nudžiugo, kai į kaimą atsikraustė šešiolikmetis Martinas Velovsas su savo našle motina. Jie apsistojo pas senelį, o Martinas netruko susidraugauti su Berto dukra.

Martinas paprašė, kad Bertas pamokytų jį žvejoti, ir greitai tapo artimas kaip sūnus, apie kurį Bertas visuomet svajojo. Betė prisiminė, kokie laimingi visi trys buvo pirmaisiais metais. Ji turėjo draugą Martiną, tėvas įgijo sūnų atstojantį pagalbininką, o Martinas iš Berto išmoko daugybės dalykų. Jie nuolat juokdavosi, draugiškai pasišaipydavo vieni iš kitų tvarkydami sugautas žuvis ar taisydami tinklus. Betė jautė, kad vakarais Martinas nenoriai eina namo pas motiną.

Ji negali pasakyti, kada tiksliai pamilo Martiną; atrodė, kad jos jausmai jam po truputį augo kiekvieną kartu praleistą savaitę. Martinas pasipiršo, kai ji buvo šešiolikos. Bertas linksmi juokėsi, kad ir pats dukrai būtų išrinkęs Martiną į vyrus. Dar tėvas įspėjo ją dėl Agnės; jis pasakė, kad Betė turės būti stipri ir pakovoti už save arba anyta sugriauš jai gyvenimą.

Po vedybų Martinas apsigyveno su Bete ir jos tėvu, ir pirmaisiais santuokos metais Betė buvo tokia laiminga, kad šiurkščios Agnės pastabos, niekingumas ir kietaširdiškumas kėlė tik juoką. Bet ištiko nelaimė — Bertas dingo jūroje. Martinas jautėsi kaltas dėl nelaimės. Jis manė, jog privalėjo reikalauti, kad šiaušiantis jūrai uošvis prisirištų saugos diržais, kaip Bertas visuomet liepdavo Martinui esant blogam orui, bet pats dažnai į juos numodavo ranka. Kai buvo nutemptas į tamsą, jo visai nebesimatė ir nebuvo jokių galimybių išgelbėti, bet Martinas manė, kad stengėsi per mažai.

Berto kūną į krantą išmetė praėjus beveik trims savaitėms.

Tai buvo siaubingas metas, ir Betė jautė, kad be Martino meilės ir stiprybės susidorojusi nebūtų. Tačiau jis pasakė, kad jūdvių gyvenimas turi tęstis, pasamdė naują patyrusį žveją ir pakvietė Betę plaukti kartu, kai oras nurimo. Pora mėgo savo mažąjį kotedžą. Vasaros vakarais jie sėdėdavo lauke ant suoloelio, žiūrėdavo į jūrą ir kalbėdavosi, kaip puiku būtų susilaukti vaikelio.

Agnė negailestingai naudojos Berto mirtimi, norėdama parodyti, kad jos sūnus turėjo tapti dailide, kaip ir jo tėvas kadaise, nes tai kur kas saugiau. Bet ji gyveno aukštai ant uolos Terno kotedže su Tedu, Martino seneliu, tad jie matėsi retai.

Tačiau tada, 1914-aisiais, prasidėjo karas, o 1915-ųjų pabaigoje Martinas pajuto

turįs prisijungti prie kitų kaimo vyrų. Paskutinis dalykas, kurį Betė prisimena jį sakant prieš kelionę:

— Grįšiu tvirtesnis, labiau pasirengęs pastatyti savo motiną į vietą ir mudu susilauksime vaikelio.

Kaip ironiška, kad ji taip aiškiai prisiminė šį pažadą. Ir štai, po dvejų metų, ji čia, rizikuoja galva jo motinai paliepus, o Martinas sėdi prie židinio ir nė neįtaria, koks pavojus jai gresia.

Nuo jūros vandens šuorų kotedžo durys buvo sulinkusios kaip kartoninės, įlaužtos vėjo gūsių ir išplauto žvirgždo. Kai Betė pamėgino jas atidaryti, durys nugriuvo ant akmeninių grindų kaip girtuoklis. Ant grindų telkšojo kokie trys keturi coliai jūros vandens, jis tyvuliavo tamsus ir ramus, Betė šnervėmis įtraukė drėgną orą. Prieš išeidama vakar į viršų nunešė dvi kėdes, stovėjusias prie židinio, ir kilimą, nes tikėjosi, kad audra netrukus baigsis. Bet jau tada ji, kaip ir kiti kaimynai, jautė, kad šį kartą taip lengvai neišsisuks. Gal vakarykštis potvynis ir nesugriovė jų namų, bet antrasis itin gausus ir kartu su siaučiančia audra reikš, kad ryte nebebus sienų ir langų, o baldai plūduriuos jūroje.

Net dabar Betė girdėjo, kaip nuo vėjo girgžda kotedžo sienos ir suprato, kad turi skubėti. Ji pasikaišė sijoną ir nubrido prie lentynos, kur buvo palikusi žvakę, uždegė ją ir ėmė lipti klibančiais permirkusiais laiptais. Iš po lovos išsitraukė kelioninį krepšį ir vidun ėmė grūstis viską, kas pakliuvo po ranka. Supratusi, kad visi Martino daiktai jau nugabenti į Terno kotedžą, ji susimąstė.

Agnesė puikiai žinojo, kad Martino daiktų nebelikę, tad kam privertė Betę čia sugrįžti? Ar tikėjosi, kad ją pasiglemš jūra?

Argi būna tokių pikty žmonių?

Juo ilgiau Betė svarstė, tuo geriau jautė, kad kaip tik dėl to Agnesė ją ir išgujo. O gal įgyvendinti senės svajonę ir nebegrįžti? Dabar, apgaubta tamsos, ji lengvai išsmuktų.

Šis kotedžas priklausė jos tėvui, tad po jo mirties perėjo Betei ir Martinui.

Nuskuręs kotedžas, žinoma, nevertas nė sudilusio skatiko, bet galbūt už jį būtų galima gauti kompensaciją, nes prieš kelerius metus daugybė žvirgždo paplūdimyje buvo nukasta ir parduota Plimuto uostui. Dėl to kaimas buvo menkiau apsaugotas nuo bangų. Anksčiau čia nebuvo nieko, kas būtų galėjęs dėl savo namų susiremti su galingu ir godžiu verslininku, tad kaimo gyventojai tada nieko ir nepešė. Tačiau Agnesė buvo nudrėbta iš tokio molio, kad pasiekė savo. Kai buvo kalbama apie pinigus, ji priminė kaulą įsikandusį terjerą, tad ja buvo galima visiškai pasikliauti siekiant gauti kompensaciją sūnui.

Stovėdama plevenančios žvakės šviesoje ir klausydamasi jūros ir vėjo riaumojimo, Betė klausė savęs, kas gi ją tebelaiko šiame kaime.

Tėvai mirė, o žmonės, kuriuos ji pažinojo nuo gimimo ir mylėjo, niekaip negalėjo susitaikyti su tuo, kad ji priversta gyventi su pikta, žiauria, nuolat priekabių ieškančia moterimi. Dar Martinas. Ji mylėjo jį, bet dabar tai tebuvo liūdnas, suluošintas vargšas,

kuris dienų dienas lingavo supamajame krėsle. Vyras nė nešnekėjo su ja, ką jau kalbėti apie glamones, tad jei liks, turės amžinai jį prižiūrėti.

Žinoma, žiauru jį palikti, ir, jei ne anyta, niekuomet nebūtų tam pasiryžusi. Bet ji neįsivaizdavo, kaip galėtų praleisti dar savaitę, ką jau kalbėti apie kelerius metus, po vienu stogu su ta žiežula. Agnesė visada pyko, kad Betė atėmė iš jos sūnų, tad dabar galės jį amžinai turėtis. Martinas nė nesupras, kad žmonos nebėra.

Betė niekuomet neturėjo daug daiktų, tad tiesiog pasiėmė žalių stiklo karoliukų vėrinį, kabėjusį ant vinies. Jis priklausė jos motinai; tai buvo tėvo dovana nuotakai per vestuves, nes priminė jos akis. Ir Betės akys buvo žalios, dar ji turėjo ugninius savo motinos plaukus ir šviesią odą. Ant naktinio stalelio stovėjo vestuvinė jos tėvų nuotrauka. Ji išbluko, bet tie jauni veidai vis dar atrodė švytintys nekantrumu. Gal ir gerai, kad jie neprigyveno to laiko, kad pamatytų, kaip jų mėgstamą kotedžą nuplauna į jūrą. Kad sužinotų dukrą privalėjus bėgti, norint išsaugoti sveiką protą.

Tik dabar Betė prisiminė pinigų, paslėptus prie nediduko židinio. Kai įsidarbino namų tvarkytoja Kingsbridže, suprato Agnesę reikalausiant, kad Betė ją remtų, kaip kadaise Martinas. Anytai pasakė, kad gauna penkis šilingus per savaitę, o iš tiesų uždirbdavo šešis, tad kas savaitę įdėdavo po šilingą į mažą kapšelių, paslėptą už judančios plytos.

Žvakės šviesoje buvo sudėtinga išimti plytą, ir kai pagaliau pirštai palietė medžiagą, Betė sučiupo kapšelį ir užsikišo už suknelės. Spėjo, kad ten turėtų būti apie tris svarus. Ji visada svajojo, kad tai bus pinigai naujam žvejybiniam laivui, kai Martinas grįš iš karo. Tačiau vargu ar jis kada nors žvejos, be to, Betė nevagia — pinigai jos.

Staiga išgirdo pirmame aukšte dūžtant langą. Turi išeiti, arba jūra ją pasiglemš.

Persimetė kelioninį krepšį per petį ir ėmė atsargiai leistis laiptais. Beveik nusileidusi sustojo ir pakėlusį virš galvos žvakę su siaubu žiūrėjo, kaip prie kotedžo artėja didžiulė banga. Kaip gobši letena baltais nagais ji pačiupo medinę taburetę ir atsitraukė. Betė sumojo, kad turi skubiai iš ten bristi, kol neatplūdo nauja banga.

Ji vos spėjo sprukti pro duris ir pabėgėti kelis žingsnius takeliu, kai atūžė dar didesnė banga. Šį kartą vanduo užtvindė visą durų angą, po akimirkos potvynio jėga išlaužė miegamojo langą, o ant bangos keteros plaukė ir sukosi kėdė. Jeigu ji dar būtų buvusi viduje, būtų išplauta kartus su paskutiniais baldais.

Paklaikusi iš siaubo Betė skubiai lipo takeliu. Kartą stabtelėjo atsikvėpti ir apsižvalgyti. Visi senieji kaimynai susirado prieglobstį kitur — kas labdaros salėje, kas pas draugus; nė vieno kito bepročio, kuris tokiu oru kištų nosį į lauką, tad jos niekas nepastebės. Jos batai kiaurai permirkę, šlapia suknelės ir apsiausto apačia. Netrukus pasidarys labai šalta, bet ji turi tai iškęsti.

Svarbiausia iki ryto atsidurti už Kingsbridžo, kur jau niekas jos nebepažins.

Priėjusi takelio pabaigą, akies kraštu žvilgtelėjo į Terno kotedžą. Įsivaizdavo, kaip Martinas prisitraukia krėslą arčiau židinio, kad nebegirdėtų jūros ir vėjo riaumojimo. Ji buvo tikra, kad jo motina dengia stalą arbatai ir stengiasi nuduoti nerimaujanti, kad

Betė taip ilgai nepareina.

Šis įsivaizduojamas paveikslas privertė šyptelėti. Ji visai netroško trenktis daugybę mylių sušalusi ir permirkusi, bet pasirinkimo nebuvo. Jeigu norėjo, jog visi patikėtų, kad ją pasiglemžė jūra, turėjo keliauti iki pat ryto ir susikurti naują gyvenimo istoriją.

— Manęs nebeišvysite, — garsiai pasakė Terno kotedžo pusėn. — Gal Dievas man atleis už šį beprotišką žingsnį. Bet kaltinkite Agnesę Velovs!